

Satu Jyränen
Kati Rantanen
Elina Vierikko

Vanhempainohjaus osana toiminnanohjauksen ja tarkkaavuuden kuntoutusta – tuloksia TOTAKU- vanhempainryhmistä

KOHOKOHDAT

- TOTAKU-kuntoutukseen osallistuneiden lasten vanhempien kasvatuksessa ohjaavuus oli tavallisempaa kuin kasvatuksen määräilevyys ja vanhemmat kokivat nauttivansa enemmän vanhemmuudesta kuin kokivat uupumusta.
- Tarkkaamattomien ja ylivilkkaiden lasten vanhempien tai äitien ja isien kasvatustavoissa ja vanhemmuuskokemuksissa oli vain vähän eroja.
- Kuntoutuksen aikana äitien kasvatuksen määräilevyys ja uupumus vähenivät, mutta isillä muutoksia tapahtui vain vähän.

Lapsen tarkkaavuuden ongelmat vaikuttavat laaja-alaisesti lähiympäristöön ja asettavat haasteita kasvatukselle ja vanhemmuudelle. Keskeistä lasten tarkkaavuushäiriöiden hoidossa lääkehoidon ohella on psykososiaalinen tuki, kuten vanhempien tukeminen. Kasvatukseen ja vanhemmuuteen kohdistuvan, tiiviin ja strukturoidun vanhempainohjauksen on todettu vähentävän ylivilkkaiden lasten ja nuorten käytösongelmia ja muuttavan kasvatusta positiivisemmaksi, jämäkemmäksi ja johdonmukaisemmaksi.

Tässä artikkelissa esitellään lasten TOTAKU-ryhmäkuntoutukseen sisältyvää vanhempain-

ohjausta. Artikkelissa tarkastellaan vanhempainryhmiin osallistuneiden tarkkaamattomien ja ylivilkkaiden lasten äitien ja isien kasvatusta ja vanhemmuuskokemuksia kuntoutuksen alussa ja selvitetään niissä tapahtuneita muutoksia kuntoutusvuoden aikana. Tarkkaamattomien ja ylivilkkaiden lasten vanhempien tai erikseen äitien ja isien kasvatuksen ja vanhemmuuskokemusten eroja ei ole aiemmin tutkittu. Aineisto koostui 65:stä iältään 7–12-vuotiaasta lapsesta, jotka osallistuivat vuosina 2006–2015 ensimmäistä vuottaan Tampereen yliopiston Psykologian opetus- ja tutkimuslinikka PSYKE:ssä

toteutettuun toiminnanohjauksen ja tarkkaavuuden ryhmäkuntoutukseen.

Ryhmäkuntoutusvuoden alkaessa vanhemmat arvioivat käyttävänsä useammin ohjaavaa kuin määräilevää kasvatusta. Äidit olivat kasvatuksessa isiä sekä ohjaavampia että määräilevämpiä. Äidit ja isät nauttivat vanhemmuudesta paljon, vaikkakin äidit olivat isiä uupuneempia. Kuntoutuksen aikana äitien uupumus ja kasvatuksen määräilevyys vähenivät tilastollisesti merkitsevästi; isillä muutoksia tapahtui vain vähän. Äitien ja isien kasvatus ja vanhemmuuskokemukset olivat yhteydessä toisiinsa: perheissä, joissa äiti käytti kasvatuksessa ohjaamista, myös isät olivat ohjaavampia. Lisäksi äidin kasvatuksen määräävyys oli yhteydessä isien määräävyyteen, vähäiseen ohjaamiseen ja uupumukseen sekä vähäiseen vanhemmuudesta nauttimiseen. Myös isien uupumus ja määräävyys kasvatuksessa yhdistyivät äitien uupumiseen.

Erot tarkkaamattomien ja ylivilkkaiden lasten vanhemmuudessa olivat pieniä. Vanhempainryhmät näyttävätkin sopivan tavoitteiltaan ja sisällöiltään sekä tarkkaamattomien että ylivilkkaiden lasten vanhemmille. Muutokset kasvatuksessa ja vanhemmuuskokemuksissa olivat suurempia äideillä, jotka osallistuivat isiä aktiivisemmin vanhempainohjaukseen. Tämä puoltaa ajatusta siitä, että tehokas interventio edellyttää vanhemman aktiivista osallistumista ja sitoutumista kuntoutukseen.

Asiasanat:

tarkkaamattomuus, ylivilkkaus, kasvatus, vanhemmuuskokemus, ryhmäkuntoutus

Tarkkaavuuden ongelmat, kuten tarkkaamattomuus ja ylivilkkaus, vaikuttavat lapsen ja perheen arkeen niin kotona, koulussa kuin vapaa-ajan kaverisuhteissa. Lapsen tarkkaavuuden vaikeudet

haastavat vanhempia, ja vanhemmat tarvitsevat usein tukea lapsen kasvattamiseen sekä vanhempiana jaksamiseen. Koulun tukitoimet ja vanhempien kasvatuksellinen ohjaus ovat tarkkaavuusvaikeuksien ensisijaisia tukimuotoja, mutta vaikea-asteisimmissa tarkkaavuuden ongelmissa voidaan tarvita lääkinnällistä kuntoutusta.

Tampereen yliopiston Psykologian tutkimus- ja opetuslinikka PSYKE:ssä on kehitetty toiminnanohjauksen ja tarkkaavuuden TOTAKU-ryhmäkuntoutus (Nieminen ym., 2002; Rantanen, Vierikko & Nieminen, 2013), jossa vanhempainohjaus on keskeinen osa kuntoutusta lastenryhmien ja koulu yhteistyön rinnalla. Vanhempainohjaus toteutetaan ryhmämuotoisena. Sen tarkoituksena on tukea ja ohjata vanhempia kasvatuksessa, antaa vanhemmille tietoa tarkkaavuuden vaikeuksista ja niiden taustalla vaikuttavista tekijöistä, tarjota vertaistukea sekä vahvistaa vanhempien jaksamista.

Tässä artikkelissa kuvataan lapsen tarkkaavuuden vaikeuksiin liittyviä kasvatuksen ja vanhemmuuden haasteita sekä TOTAKU-kuntoutuksen vanhempainohjausta keinona tukea vanhempia.

TAUSTA

Tarkkaavuuden säätelyn ongelmat ovat yleisiä lasten ja nuorten neuropsykiatrisia häiriöitä. Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriötä (ADHD:ta) on suomalaisten epidemiologisten tutkimusten mukaan 4–8 prosentilla 6–18-vuotiaista lapsista ja nuorista, ja se on yleisempää pojilla kuin tytöillä (Pihlakoski & Rintahaka, 2016). Lievempiä, mutta silti arkea ja toimintakykyä haittaavia oireita tavataan jopa 10 prosentilla kouluikäisistä (Almqvist, 2004).

Tarkkaavuushäiriön ydinoireet, lapsen tarkkaamattomuus ja ylivilkkaus, tuovat kasvatukseen ja vanhemmuuteen sekä lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen haasteita (Modesto-Lowe, Danforth & Brooks, 2008). Lapsen ylivilkkauksen on todettu lisäävän vanhemman kontrolloivia ja kielteisempiä kasvatustoimia, kuten ankaruutta, ja kasvatuksen epäjohtamisuutta (Modesto-Lowe ym., 2008). Erityisesti äitien on todettu kokevan vanhemmuuden selkeästi isää kuormittavampana (Baker, 1994). Ylivilkkaiden lasten vanhemmat nauttivat vanhemmuudesta vähemmän ja tuntevat elämänlaatussa huonommaksi sekä sosiaalisen tuen mahdollisuutensa vähäisemmiksi tavantomaisesti kehittyneiden lasten vanhempiin verrattuna (Lange ym., 2005).

Sekä ylivilkkaiden että tarkkaamattomien lasten vanhempien on todettu olevan yhtä stressaantuneita (Podolski & Nigg, 2001). Vanhemman kokemus stressiä ja kasvatuksen kielteisyys voivat entisestään pahentaa lapsen ongelmakäyttäytymistä ja lisätä liitännäisoireita (Modesto-Lowe ym., 2008). Lapsen tarkkaamattomuuden yhteyttä kasvatukseen ja vanhemman toimintaan ei ole tutkittu, mutta kliinisen kokemuksen perusteella tarkkaamattomuuteen liittyvät vanhemmuuden haasteet poikkeavat ylivilkkaan lapsen vanhemman haasteista. Tarkkaamaton lapsi saattaa jäädä ajatuksiinsa ja olla sosiaalisesti vetäytyvä, jolloin vanhemman toimintatavoissa on saattanut vahvistua lapsen puolesta tekeminen tai puhuminen, mikä taas ei tule lapsen kehitystä.

Holistisen kuntoutusajatuksen mukaan tehokkaimpana lasten kuntoutuksessa pidetään monitasokuntoutusta, joka toteutetaan yhdessä lapsen lähipiirin kanssa

ja joka jatkuu riittävän pitkään. Lasten tarkkaavuushäiriöiden hoidossa lääkeshoidon ohella keskeistä onkin psykososiaalinen tuki, kuten vanhemmuuden tukeminen (Pihlakoski & Rintahaka, 2016). Strukturoidun vanhempainohjauksen on todettu vähentävän ylivilkkaiden lasten ja nuorten käytösongelmia ja niiden kielteisistä vaikutuksista vanhemmuuteen ja kasvatukseen (mm. Chronis, Chacko, Fabiano, Wymbs & Pelham, 2004).

Vanhempien, erityisesti äitien, kokemuksen stressin on todettu vähentyneen (Theule, Cheung & Aberdeen, 2018) ja käsityksen itsestä vanhempaan muuttuneen myönteisemmäksi (Daley Dale ym., 2014). Vanhempainohjauksen myötä kasvatusta muuttuu positiivisemmaksi, jämäkämmäksi ja johdonmukaisemmaksi (Daley ym., 2014). Parhaimmillaan vanhempainohjaukseen aktiivisesti osallistuneiden vanhempien kasvatustoimet ovat olleet toimivia vielä kahden vuoden kuluttua intervention päättymisestä (Chronis, Jones & Raggi, 2006).

TOTAKU-KUNTOUTUKSEN VANHEMPAINOHJAUKSEN TAVOITTEET, SISÄLLÖT JA MENETELMÄT

TOTAKU-kuntoutuksen suuntaviivat, keskeiset sisältöalueet sekä lasten- ja vanhempainryhmien kuntoutuskertojen rakenne on kuvattu TOTAKU-käsikirjassa (Rantanen ym., 2013). Vanhempainryhmä alkaa vanhempien alkuinfolla, jossa esitellään kuntoutuksen lähtökohdat sekä lasten- ja vanhempainryhmän käytännöt kuntoutuksensa aloittavien lasten vanhemmille. Tämän jälkeen yhden tai kahden psykologin vetämä

vanhempainryhmä kokoontuu kuukausittain 90 minuuttia kerrallaan samaan aikaan lastenryhmän kanssa.

Vanhempainohjauksen keskeisinä tavoitteina ovat vanhempien ohjauskeinojen ja kasvatuksen muuttuminen myönteisemmäksi ja johdonmukaisemmaksi sekä vanhemman jaksamisen tukeminen. Lisäksi tapaamisissa pyritään vahvistamaan perheen toimivaa arkea. Vanhempainryhmässä voidaan mm. miettiä perheiden rutiineja ja sääntöjä sekä pohtia yhdessä ratkaisuja arjen ongelmatilanteisiin. Ohjaaja välittää tietoa kuntoutuksessa jo toimiviksi havaituista keinoista ja niiden soveltamisesta arjessa sekä antaa tietoa lapsen käyttäytymisestä, kuten esimerkiksi lapsen tarkkaavuushäiriöstä. Näin vahvistetaan vanhemman kasvatustietoisuutta ja ohjauskeinojen

muuttumista myönteisemmiksi sekä lisää vanhemman ymmärrystä lapsen käyttäytymistä kohtaan. Vanhemman jaksamista tukee puolestaan vertaistuki.

Tarkempia vanhempainryhmän tavoitteita, niiden sisältöä sekä esimerkkiteemoja kuvataan taulukossa 1. Kaikille vanhempainryhmille yhteisten tavoitteiden ja sisältöjen lisäksi ryhmässä läpikäytyjä keinoja ja teemoja painotetaan eri tavoin lapsen ja perheiden yksilöllisten tavoitteiden ja tarpeiden mukaisesti.

Ohjaajien säännöllinen työnohjaus on TOTAKU-kuntoutuksen vanhempainryhmien toteutuksen ja painopisteiden suunnittelun tukena. Lisäksi sisältöjen suunnittelussa hyödynnetään muiden vanhempainohjauksen kehitettyjen ohjelmien, kuten mm. Vanhempana vahvemaksi- (Tasola &

Taulukko 1. Vanhempainryhmän tavoitteet, sisällöt ja esimerkkiteemat

Tavoite	Keinot	Vanhempainryhmän esimerkkiteemoja
Kasvatus- ja ohjauskeinojen vahvistuminen, kasvatustietoisuuden lisääntyminen	<ul style="list-style-type: none"> ongelmatilanteiden ratkaisu sekä toimivien keinojen etsiminen ja harjoittelu arjessa kotitehtävien avulla kasvatustilanteiden läpikäynti konkreettisella tasolla perheen rutiinien ja käytäntöjen pohtiminen sääntöjen ja seuraamusten läpikäyminen 	<ul style="list-style-type: none"> johdonmukainen kasvatus: säännöt ja niiden valvominen, jämäkkä ohjaaminen käyttäytymisen seuraamukset ja palkkiojärjestelmät
Kuntoutuksessa harjoiteltujen keinojen yleistyminen arjessa	<ul style="list-style-type: none"> yhteistyö lasten- ja vanhempainryhmän välillä tiedon saaminen kuntoutuksessa toimiviksi havaituista keinoista ja niiden soveltaminen kotiin 	<ul style="list-style-type: none"> lastenryhmän tavoitteiden ja toimintatapojen soveltaminen kotona lastenryhmässä yleisimmin käytetyt ohjaamisen keinot yhteistyö kuntoutuksen, kodin ja koulun välillä
Ymmärryksen lisääntyminen lapsen käyttäytymisen syistä, sopeutuminen lapsen erityisyyteen	<ul style="list-style-type: none"> tiedon saaminen tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen ongelmista ja niiden vaikutuksista lapsen kehitykseen sekä käyttäytymiseen ja toimintakykyyn tiedon saaminen erityislapsen tunne-elämän ja vuorovaikutustaitojen kehityksestä 	<ul style="list-style-type: none"> oiretiedostus: miten puhua lapselle hänen erityispiirteistään tunne-elämän kehityksen ja vuorovaikutustaitojen kehittymisen tukeminen erityislapsen nuoruusiän haasteet ja aikuistuminen
Jaksamisen vahvistuminen	<ul style="list-style-type: none"> omasta hyvinvoinnista huolehtiminen, voimavarojen etsiminen vertaistuki 	<ul style="list-style-type: none"> vanhempana jaksaminen vanhemman tunteet ja niiden säätelykeinot

Lajunen, 1997), Perhekoulu- (Sandberg, Santanen, Jansson, Lauhaluoma & Rinne, 2000) ja Ihmeelliset vuodet (Webster-Stratton & McCoy, 2015) sisältöjä, joiden avulla pyritään parantamaan vanhempien keinoja muokata lapsensa käytöstä toivottuun suuntaan sosiaalisessa ympäristössä.

TOTAKU-kuntoutuksen tuloksellisuutta arvioivissa tutkimuksissa on todettu (Rantanen ym., 2013; Rantanen, Vierikko & Nieminen, 2018). Myös opettajien arvioimana muutokset ovat samansuuntaisia, mutta vähäisempiä. TOTAKU-kuntoutuksen tuloksellisuutta selvittävä tutkimus on pitkälti keskittynyt lapsen käyttäytymisessä tapahtuneisiin muutoksiin. Kasvatusta ja vanhemmuuskokemuksia sekä sitä, onko niissä äitien ja isien välillä eroa, ei juuri-kaan ole selvitetty. Aikaisemmat tutkimukset (ks. kooste Rantanen ym., 2013) ovat lähes poikkeuksetta kohdistuneet ylivilkkaisiin lapsiin tai heidän vanhempiinsa, eikä tutkimusta tarkkaamattomien tai ylivilkkaiden lasten kasvatuksen tai vanhemmuuden eroista ole aikaisemmin tehty.

OSALLISTUJAT JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Tässä kuvailevassa tutkimuksessa selvitettiin lasten TOTAKU-ryhmäkuntoutukseen osallistuneiden ylivilkkaiden ja tarkkaamattomien lasten äitien ja isien kasvatukseen ja kokemuksiin vanhemmuudesta sekä niissä kuntoutuksen aikana tapahtuneita muutoksia. Osallistujina oli 65 perhettä, joiden lapset olivat kuntoutuksen alkaessa 7–12-vuotiaita. Lapset osallistuivat vuosina 2006–2015 ensimmäistä vuottaan TOTAKU-ryhmäkuntoutukseen. Ennen kuntoutusta lapsille oli tehty psykologiset tutkimukset,

jotka sisälsivät kognitiivisten taitojen arvioinnin lisäksi tietoa lapsen tarkkaavuudesta ja käyttäytymisestä vanhempien ja/tai opettajien arvioimana. Psykologi määritteli tutkimustensa perusteella kuntoutussuosituksessaan lapsen tärkeimmät kuntoutukseen tulemisen syyt, joita olivat mm. ylivilkkaus, tarkkaamattomuus, toiminnanohjauksen ongelmat sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen tai tunteiden säätelyn vaikeudet.

Tutkimukseen osallistumisen valintakriteereinä oli lasten ikä sekä se, että kolmen tärkeimmän kuntoutukseen tulemisen syyntä joukossa oli ylivilkkaus tai tarkkaamattomuus. Tutkimusta varten lapset jaettiin kahteen ryhmään tulossyyntä perusteella siten, että ylivilkkaiden ryhmä muodostui lapsista, joilla ylivilkkaus oli tärkein tulosyynä mutta joilla ei ollut tarkkaamattomuutta kolmen tärkeimmän tulosyyn joukossa. Vastaavasti tarkkaamattomien lasten ryhmä muodostui lapsista, joiden pääasiallinen vaikeus arjessa oli tarkkaamattomuus mutta ylivilkkaus ei ollut kolmen tärkeimmän tulosyyn joukossa.

Kasvatusta ja vanhemmuuskokemuksia arvioitiin kuntoutuksen alkaessa ja päättyessä vanhempien täyttämän Vanhemmuuskyselyn avulla (Vanhemmuuskysely, Jyväskylän yliopisto ja Niilo Mäki Instituutti). Äidit ja isät arvioivat väittämien paikansapitävyyttä 7-portaisella asteikolla. Väittämistä muodostettiin kaksi kasvatusmittaavaa keskiarvosummamuuttujaa: ohjaava kasvatustyyli ja määräilevä kasvatustyyli. Samoin muodostettiin kaksi vanhemmuuskokemuksia kuvaavaa keskiarvosummamuuttujaa: vanhemmuudesta nauttiminen ja uupumus. Summamuuuttujien reliabiliteetit (Cronbachin alfa) olivat kasvatuksessa .714–.792 ja vanhemmuuskokemuksissa .602–.863. Lisäksi lasten taustatiedot ja

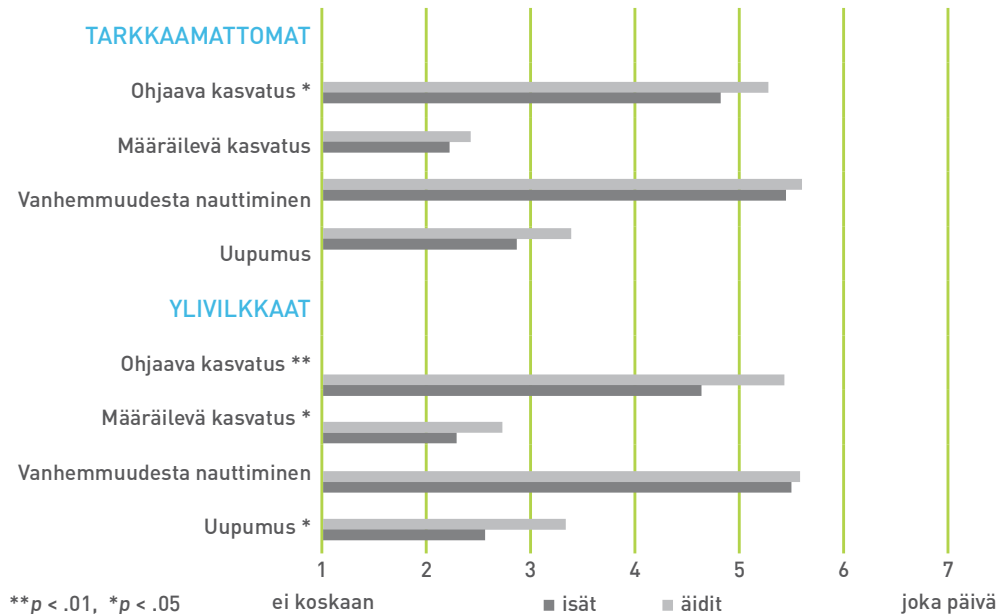
kuntoutuksen toteuttamiseen liittyvät tiedot kerättiin PSYKE:n asiakasrekisteristä ja lasten kuntoutussuositusten yhteydessä tehdyistä psykologin tutkimuksista. Pienen otoskoon ja normaalijakautuneisuus-oletuksen täyttymättömyyden vuoksi tutkimusaineiston analyysit tehtiin epäparametrisin menetelmin.

TULOKSET

Perheet osallistuivat pääosin säännöllisesti ryhmäkuntoutukseen. Vanhempainryhmään osallistuminen määriteltiin säännölliseksi, jos jompikumpi vanhemmista oli mukana vähintään 80 prosentissa vanhempainryhmäkerroista. Näin määritellen 94 prosenttia perheistä osallistui säännöllisesti vanhempainohjaukseen. Vanhempainryhmiin osallistuivat molemmat vanhemmat

33 perheestä (51 %), vain äiti 23 perheestä (35 %) ja vain isä yhdestä perheestä (2 %). Kahdeksan perheen (12 %) osalta ei ollut tarkkaan kirjattu, kuka perheestä osallistui. Vanhempien poissaolot liittyivät tavallisimmin sairastumiseen tai työesteisiin.

Kuntoutuksen osallistuneiden lasten vanhemmat arvioivat käyttävänsä ohjaavaa kasvatusta useammin kuin määräilevää ja vanhemmuudesta nauttiminen oli yleisempää kuin uupumus (kuvio 1). Sekä tarkkaamattomien että ylivilkkaiden lasten äidit olivat kasvatuksessa isää ohjaavampia. Lisäksi ylivilkkaiden lasten äidit olivat isää määräilevämpiä ja uupuneempia. Kuntoutuksen alkaessa tarkkaamattomien ja ylivilkkaiden lasten vanhemmat erosivat toisistaan ainoastaan äidin ohjaavuudessa. Ylivilkkaiden lasten äidit arvioivat käyttävänsä enemmän ohjaavaa vanhemmuutta kuin tarkkaamattomien lasten vanhemmat.

Kuvio 1. Tarkkaamattomien (n = 35) ja ylivilkkaiden (n = 30) lasten äitien ja isien väliset erot kasvatuksessa ja vanhemmuuskokemuksissa ryhmäkuntoutuksen alkaessa.

Kuntoutusvuoden aikana määräilevä kasvatus väheni tilastollisesti merkitsevästi sekä tarkkaamattomien että ylivilkkaiden lasten äideillä ja ylivilkkaiden lasten isillä. Tarkkaamattomien lasten isillä ei tapahtunut kasvatuksessa kuntoutuksen aikana muutoksia. Lisäksi tarkkaamattomien ja ylivilkkaiden lasten äitien kokemus uupumus väheni kuntoutuksen aikana. Kummankaan ryhmän isillä ei ollut havaittavissa muutosta vanhemmuuskokemuksissa. Kuntoutuksen loppuessa ei tarkkaamattomien ja ylivilkkaiden lasten vanhempien kasvatuksen tai vanhemmuuskokemusten arvioissa ollut eroja.

TULOSTEN TARKASTELUA JA VANHEMPAINOHJAUKSEN KEHITTÄMINEN

Tulokset osoittivat vanhempien olevan pääsääntöisesti hyvin sitoutuneita pitkäkestoiseen TOTAKU-kuntoutukseen sisältyvään vanhempainohjaukseen, mikä onkin edellytyksenä toimivassa monitasokuntoutuksessa. Kuntoutuksen alkaessa vanhemmat arvioivat käyttävänsä ohjaavaa kasvatusta useammin kuin määräilevää. Vastaavasti vanhemmuudesta nauttiminen oli yleisempää kuin uupumus. Tutkimuksessa äitien ja isien kasvatuskäytännöt ja kokemukset vanhemmuudesta olivat samansuuntaisia. Kasvatuskäytäntöjen ja kokemusten kliinisesti merkittävien ongelmien arviointi ei ole tässä tutkimuksessa mahdollista, koska käytetystä vanhemmuusmittarista on olemassa viitteellistä tietoa ainoastaan nuoremmilla lapsilla (Katajisto & Tuominen, 2006).

TOTAKU-kuntoutukseen osallistuneiden vanhempien kasvatuskäytäntöjä on

verrattu nuorempien lasten perheistä tehtyyn tutkimukseen. Kuntoutuksessa mukana olleet vanhemmat käyttivät ohjaavaa ja määräilevää kasvatusta hieman vähemmän kuin tavanomaisesti kehittyneiden leikkiikäisten lasten vanhemmat. Vastaavasti kuntoutuslasten vanhemmat nauttivat keskimääräistä hieman vähemmän vanhemmuudestaan ja olivat uupuneempia kuin nuorempien lasten vanhemmat (Katajisto & Tuominen, 2006).

Tarkkaamattomien ja ylivilkkaiden lasten vanhempien kasvatuksessa ja vanhemmuuskokemuksissa ei juurikaan havaittu eroja, mikä on samansuuntainen tulos kuin Podolskin ja Niggin (2001) tutkimuksessa. Tämä puoltaa ajatusta, että tarkkaamattomien ja ylivilkkaiden lasten vanhemmille suunnattu kasvatuksellinen ohjaus sekä psyykinen ja emotionaalinen tuki voivat olla tavoitteiltaan ja toteutukseltaan samankaltaista.

Vaikka määräilevä kasvatus ja vanhemman uupumus olivat jo lähtötilanteessa melko matalalla tasolla, ne vähentyivät edelleen kuntoutuksen aikana sekä tarkkaamattomien että ylivilkkaiden lasten äideillä. Sen sijaan kummankaan ryhmän isillä kasvatuksessa ei tapahtunut muutoksia, mutta ylivilkkaiden lasten isien uupumus vähentyi. Nämä tulokset antavat aikaisempien tutkimusten tapaan (Theule ym., 2018) viitteitä siitä, että vanhempainohjaus voi parhaimmillaan tukea kasvatusta ja muuttaa vanhemmuuskokemuksia myönteisemmiksi. Tässä todetut erot äitien ja isien kasvatuksessa ja vanhemmuuskokemuksissa voivat heijastella eroja osallistumisaktiivisuudessa, sillä äidit osallistuivat isiä aktiivisemmin vanhempainohjaukseen. Koska vanhempainryhmän rinnalla kokoon-tui säännöllisesti myös lastenryhmä, van-

hempainohjauksen itsenäistä vaikutusta kasvatukseen ja vanhemmuuskokemuksiin ei voitu arvioida. Myös lapsen käyttäytymisen muutokset suotuisampaan suuntaan ovat voineet muuttaa kasvatusta ja vanhemmuutta positiivisemmaksi.

Vanhempainryhmien sisältöjen ja toteutuksen yhdenmukaisuutta ei pystytty tässä tutkimuksessa arvioimaan. Vaikka vanhempainryhmän teemoja ja ryhmässä läpikäytyjä keinoja painotetaan eri tavoin perheiden tarpeiden ja lapsen yksilöllisten tavoitteiden mukaan, noudatetaan TOTAKU-kuntoutuksen vanhempainryhmissä yhteisiä periaatteita ja tavoitteita ja tämä varmistetaan säännöllisessä työnohjauksessa. Tulevaisuudessa vanhempainohjauksen tuloksellisuutta arvioivissa tutkimuksissa on kuitenkin arvioitava huolellisesti myös vanhempainohjauksen fideliteettiä eli yhdenmukaisuutta eri kuntoutusryhmissä.

On huomattava, että kontrolliryhmän puuttumisen vuoksi ei voida tietää, liittyvätkö havaitut muutokset interventioon. Vanhempainohjauksen tuloksellisuutta tulee jatkossa arvioida tieteellisen tutkimuksen kriteerit täyttävällä tutkimusasetelmalla, jossa interventioryhmän lisäksi on kontrolliryhmä. Huomiota on kiinnitettävä myös tutkimusryhmien jaotteluun ja määrittelyyn. Perustelluinta olisi käyttää valitun mittarin raja-arvoa tai diagnoosikriteerejä.

Tässä tutkimuksessa ryhmäjako tarkkaamattomiin ja ylivilkkaisiin perustui kuntoutusarvion tehneen psykologin määrittelyyn lapsen kuntoutuksen tulemisen syistä, eikä siinä huomioitu yhdistelmätyyppejä, jotka kuitenkin on yleisin lasten tarkkaavuushäiriön muoto (Närhi & Klenberg, 2010). Tarkkaamattomiksi tai ylivilkkaiksi määritellyt lapset eivät välttämättä edusta puhtaasti tarkkaamattomuutta tai ylivilkkautta,

vaan joukossa on mitä todennäköisimmin myös näiden yhdistelmiä ja kummassakin ryhmässä tarkkaavuuden vaikeudet voivat vaihdella lapsilla eriasteisesti ja erilaisina yhdistelminä.

Rajoituksistaan huolimatta tutkimus antaa viitteitä siitä, että monitasokuntoutukseen sisältyvällä pitkäkestoisella vanhempainohjauksella voidaan vaikuttaa vanhempien käyttämiin kasvatukseen ja vanhemmuuskokemuksiin. Vanhempia ohjattaessa on tärkeä tunnistaa vanhempien keinottomuuden kokemukset kasvatuksessa sekä uupumus. Toisen vanhemman uupumus heijastuu todennäköisesti toisen vanhemman jaksamiseen, eivätkä vanhemmat tällöin pysty tukemaan toinen toistaan lapsen kasvattamisessa ja vanhemmuudessa. Jotta vanhempainryhmässä opitut toimintatavat siirtyisivät perheen arkeen ja lapsen ohjaus olisi johdonmukaisempaa, on molempien vanhempien säännöllinen osallistuminen vanhempainohjaukseen tärkeää. Jo kuntoutusprosessia käynnistettäessä onkin olennaista varmistaa vanhempien motivaatio ja sitoutuminen kuntoutukseen. Vaikka erityislapsen kasvatusta ja vanhemmuus on haasteellista, näyttää vanhemmuuteen liittyvän tässä tutkimuksessa saatujen havaintojen perusteella paljon myös myönteisiä kokemuksia.

KIRJOITTAJATIEDOT:

Satu Jyränen, PsM, psykologi, Tampereen yliopistollinen sairaala ja Tampereen yliopisto

Elina Vierikko, PsT, yliopistonlehtori, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta/Psykologia, Tampereen yliopisto

Kati Rantanen, PsT, neuropsykologian erikoispsykologi, Tampereen yliopistollinen sairaala ja Tampereen yliopisto

LÄHTEET

- Almqvist, F. (2004). Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöt. Teoksessa I. Moilanen, E. Räsänen, T. Tamminen, F. Almqvist, K. Kumpulainen & J. Piha (toim.), *Lasten- ja nuorisopsykiatria* (s. 240–249). 3. uudistettu painos. Helsinki: Duodecim.
- Baker, D. (1994). Parenting stress and ADHD. A comparison of mothers and fathers. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 2, 46–50.
- Chronis, A., Chacko, A., Fabiano G., Wymbs B. & Pelham W. (2004). Enhancements to the behavioural parent training paradigm for families of children with ADHD: review and future directions. *Clinical Child Family Psychology Review*, 7(1), 1–27.
- Chronis, A., Jones, H. & Raggi, V. (2006). Evidence-based psychosocial treatments for children and adolescents with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Clinical Psychology Review*, 26, 486–502.
- Daley, D., van der Oord, S., Ferrin, M., Danckaerts, M., Doepfner, M., Cortese, S. & Sonuga-Barke, E. (2014). Behavioral interventions in attention-deficit/hyperactivity disorder: a meta-analysis of randomized controlled trials across multiple outcome domains. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 53, 835–847.
- Katajisto, O. & Tuominen E. (2006). ”Kyllä sitä välillä ollaan niin nokat vastakkain”. Tutkimus koskien ylivillkkaiden leikkiikäisten ja muiden samanikäisten lasten vanhemmuutta sekä Perhekoulu-intervention vaikuttavuutta. Pro gradu -tutkielma. Psykologian laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Lange, G., Sheerin, D., Carr, A., Dooley, B., Barton, V., Marshall, D., Mulligan, A., Lawlor, M., Belton, M. & Doyle, M. (2005). Family factors associated with attention deficit hyperactivity disorder and emotional disorders in children. *Journal of Family Therapy*, 27(1), 76–96.
- Modesto-Lowe, V., Danforth, J. & Brooks, D. (2008). ADHD: Does parenting style matter? *Clinical Pediatrics*, 47(9), 865–872.
- Nieminen, P., Airo, R., Eränen, S., Kuulas, T., Rantanen, K., Huhta-Hirvonen, R., Kaarenoja, T., Kojo, S., Kylliäinen, A., Muurinaho, S., Nivala, K. & Pirilä, S. (2002). TOTAKU – Toiminnanohjauksen ja tarkkaavaisuuden ryhmäkuntoutus. Psykologipalveluiden kehittämissyksikön julkaisuja 2. Tampereen yliopisto.
- Niilo Mäki Instituutti: Vanhemmuuskysely. Jyväskylän yliopisto. Julkaisematon lähde.
- Närhi, V. & Klenberg, L. (2010). ADHD – tutkimuksellinen mysteeri, käytännössä kaikille tuttu. *NMI-Bulletin*, 20 (3), 29–38.
- Pihlakoski, L. & Rintahaka, P. (2016). Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD). Teoksessa K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander (toim.), *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria* (s. 243–253). 1. painos. Helsinki: Duodecim.
- Podolski, C. & Nigg, J. (2001). Parent stress and coping in relation to child ADHD severity and associated child disruptive behaviour problems. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30, 503–513.
- Rantanen, K., Vierikko, E. & Nieminen, P. (2013). TOTAKU II – Toiminnanohjauksen ja tarkkaavaisuuden ryhmäkuntoutus. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Psykologian opetus- ja tutkimuskeskuksen julkaisuja. Tampereen yliopisto.
- Rantanen, K., Vierikko, E. & Nieminen, P. (2018). Effects of the EXAT neuropsychological multilevel intervention on behavior problems in children with executive function deficits. *Scandinavian Journal of Psychology*, 8, 1–13.
- Sandberg, S., Santanen, S., Jansson, A. & Lauhaluoma, H. (2000). Perhekoulun käsikirja. Käytännön opas vanhemmille. [Alkuperäisteos J. Barton (1999). *Hyperactive children – a practical guide for parents*. Glasgow: The Child and family trust. Suomentanut Kirsti Castren, 1999.] Helsinki: Barnavårdsföreningen in Finland r.f – Suomen Lastenhoitoyhdistys.
- Tasola, S. & Lajunen, K. (1997). Ylivillkkaiden ja keskittymättömien lasten vanhemmille tarkoitettu valmennusohjelma: käsikirja. Jyväskylä.
- Theule, J., Cheung, K. & Aberdeen, K. (2018). Children's ADHD interventions and parenting stress: A meta analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 6, 1–13.
- Webster-Stratton, C. & McCoy, K. (2015). Bringing The incredible years programs to scale. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 149, 81–95.